

до наказу від 10.05.2022р. № 284

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.о. директора ННІ неперервної освіти і туризму (в.о.)

І. С. Гриценко

_____ 2022 р.

«СХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук
протокол №9 від 03 травня 2022 р.

В.о. завідувача кафедри

В.В. Стрілець

«РОЗГЛЯНУТО»

Гарант ОП

«Туризм»

І.П. Кудінова

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Туристичне краєзнавство

спеціальність 242 – «Туризм»

освітня програма – «Туризм»

ННІ неперервної освіти та туризму

Розробник: Кравченко Н.Б., кандидат історичних наук, доцент кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук

Київ – 2022 р.

1.Опис навчальної дисципліни Туристичне краєзнавство

Спеціальність, освітній ступінь, освітня програма		
Освітній ступінь	бакалавр	
Спеціальність	242 «Туризм»	
Освітня програма	«Туризм»	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Обов'язкова	
Загальна кількість годин	150	
Кількість кредитів ECTS	5	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (якщо є в робочому навчальному плані)	-	
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки	2022/2023	2022/2023
Семестр	4	1
Лекційні заняття	30 год.	10
Практичні, семінарські заняття	30 год.	10
Лабораторні заняття	-	-
Самостійна робота	90 год.	130
Індивідуальні завдання	-	-
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних самостійної роботи студента –	4 год. 6 год.	-

2.Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: вивчення основ туристичного краєзнавства, придбання навичок вивчення своєї місцевості, визначення зв'язку туристичного краєзнавства з краєзнавством історичним, географічним, економічним тощо.

Завдання: навчитися застосовувати на практиці науково обґрунтовані методи у рамках певної методології, створювати цілісний «туристичний образ» рідного краю.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

- **знати:** основні краєзнавчі ресурси краю; теоретичні засади і принципи їх використання; основні орієнтири та способи орієнтування на місцевості (за допомогою компаса, карти, місцевих предметів, туристичного маркування).
- **вміти:** аналізувати рекреаційний, інфраструктурний та історико-культурний потенціал території; проявляти повагу до індивідуального і культурного різноманіття; використовувати краєзнавчі ресурси краю для організації та здійснення туристичної діяльності; вибирати та планувати туристичні маршрути.

Набуття компетентностей:

загальні компетентності:

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя

ЗК3. Розуміння та власне осмислення основних світоглядних концепцій і принципів у навчанні і професійній діяльності

ЗК4. Здатність до критичного мислення, аналізу і синтезу

ЗК6. Здатність шукати, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел

ЗК7. Здатність зосереджуватись на якості та результаті при виконанні завдань

ЗК12. Навички міжособистісної взаємодії, уміння працювати автономно та в команді

ЗК13. Здатність планувати час та управляти ним

фахові компетентності:

ФК1. Знання та розуміння предметної області своєї професії

ФК2. Уміння застосовувати фахові знання на практиці

ФК3. Здатність аналізувати рекреаційно-туристичний потенціал територій

ФК5. Розуміння сучасних тенденцій і регіональних пріоритетів розвитку туризму в цілому та окремих його форм і видів

ФК10. Здатність здійснювати моніторинг, інтерпретувати, аналізувати та систематизувати туристичну інформацію, уміння презентувати туристичний інформаційний матеріал

3. Програма та структура навчальної дисципліни

- повного терміну денної (заочної) форми навчання;
- скороченого терміну денної (заочної) форми навчання.

Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Основні засади туристичного краєзнавства

Тема лекційного заняття 1. Становлення та розвиток краєзнавства в Україні. Витоки краєзнавства (стихійно-описовий етап за М. Пістуном): найдавніший, античний, середньовічний періоди. Зародження наукового краєзнавства в Україні (цілеспрямовано-описовий етап за М. Пістуном): анкетно-описовий, експедиційний, статистичний періоди (від початку XVIII ст. до середини XIX ст.). Становлення українського краєзнавства (остання третина XIX ст. – початок XX ст.). Організація краєзнавства в Україні (від 20 - 30-х рр. XX ст. до сьогодні). Фундатори національного краєзнавства.

Тема лекційного заняття 2. Особливості розбудови краєзнавства на Західноукраїнських землях. Специфіка розвитку краєзнавства в Галичині. Витоки галицького краєзнавства - просвітництво і перші хвилі національно-культурного руху в Галичині у кінці XVIII ст. - 10-20-ті рр. XIX ст. Розвиток народознавчого краєзнавства - від "Руської трійці" до виникнення Товариства "Просвіта" (1830-ті - 1868 рр.). Становлення галицького краєзнавства у другій половині XIX ст. - на початку XX ст. - діяльність Товариства "Просвіта", І. Франка та ін. (1868—1914 рр.). Розвиток галицького краєзнавства у міжвоєнний період - 1918-1939 рр.

Краєзнавство Галичини в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.). Історія розбудови карпатської туристичної інфраструктури (друга половина XIX ст. - 1939 р.).

Тема лекційного заняття 3. Туристичне краєзнавство України: об'єкт, предмет, основні завдання та теоретико-методологічні засади. Сутність та теоретико-методологічні засади національного краєзнавства, взаємозв'язок з іншими дисциплінами. Об'єкт і предмет туристичного краєзнавства. Функції та методи дослідження національного краєзнавства. Джерела національного краєзнавства. Форми краєзнавства і види організації краєзнавчого руху.

Тема лекційного заняття 4. Туристична картографія як основний методологічний засіб туристичного краєзнавства. Зародження і розвиток спеціальної туристичної картографії. Завдання географічної картографії. Історичні аспекти туристичної картографії. Розвиток картографічного забезпечення туризму в Галичині. Сучасний стан туристичної картографії в Україні.

Тема лекційного заняття 5. Туристична карта. Мета створення, вимоги, що ставляться до туристичної карти. Основні елементи туристичної карти. Види та типи карт, їх використання у краєзнавчих дослідженнях та туристичних мандрівках. Класифікація туристичних карт.

Тема лекційного заняття 6. Легенди туристичної карти. Три етапи процесу огляду і читання карти. Зміст легенди туристичної карти. Спеціальні умовні позначення та їх використання на туристичній карті. Основні типи туристичних умовних знаків.

Тема лекційного заняття 7. Знакування туристичних маршрутів на місцевості. Класифікація туристичних маршрутів. Класифікація туристичних знаків. Туристичне маркування. Ази орієнтування на місцевості та їх використання в практиці організації туристичних мандрівок.

Модуль 2. Туристичні ресурси України.

Тема лекційного заняття 1. Загальна характеристика туристичних ресурсів України. Адміністративно-територіальний та історико-географічний поділ України. Вплив природних та соціально-економічних чинників на поділ України і розвиток туристичної галузі. Територіально-туристична система районування. Історико-культурний потенціал України як основа розвитку пізнавального туризму.

Тема лекційного заняття 2. Природні краєзнавчо-туристичні ресурси України. Наукова сутність та суспільне значення рекреації у природному середовищі. Потенціал природних краєзнавчо-туристичних ресурсів України. Історія заповідної справи в Україні та поняття про державний природно-заповідний фонд. Класифікація об'єктів природно-заповідного фонду України. Особливості природно-заповідного фонду Карпатського регіону.

Тема лекційного заняття 3. Фортеці, замки і монастирі як краєзнавчо-туристичні об'єкти. Стан краєзнавчої вивченості замків і фортець України. Класифікація оборонних споруд. Законодавство України про охорону культурної спадщини. Характеристика видатних пам'яток фортифікаційного зодчества України. Використання замків і фортець у туризмі.

Тема лекційного заняття 4. Курортні ресурси України. Природні умови формування бальнеологічних ресурсів України. Історія вивчення та використання мінеральних вод і лікувальних грязей в оздоровчих цілях. Класифікація курортів України. Географія населених пунктів України, віднесених до курортних.

Тема лекційного заняття 5. Організація використання печер для цілей туризму. Печери як об'єкт краєзнавства. Історія вивчення печер України. Печери України як пам'ятки природи. Використання карстових печер для спелеотуризму, спелеотерапії та інших цілей.

Тема лекційного заняття 6. Музеї як об'єкти краєзнавчо-туристичної діяльності. Музеї - державні та громадські установи, що займаються краєзнавчо-освітньою діяльністю. Роль музеїв у розвитку суспільства. Класифікація музеїв України. Визначні музеї України. Львів - місто-музей і місто музеїв.

Тема лекційного заняття 7. Найвідоміші історичні села України та їхні пам'ятки. Історичні села Правобережжя (Київщина, Волинь, Поділля). Історичні села Лівобережжя

(Чернігівщина, Полтавщина). Історичні села Слобожанщини (Харківщина, Сумщина). Історичні села Західної України (Галичина, Львівщина, Івано-Франківщина, Буковина, Закарпаття). Історичні села Південної України.

Тема лекційного заняття 8. Національні історико-культурні заповідники Києва. Національний заповідник "Софія Київська". Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. Державний історико-архітектурний заповідник "Стародавній Київ". Державний історико-меморіальний заповідник "Лук'янівське кладовище". Державний історико-меморіальний заповідник "Биківнянські могили", селище Биківня.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Основні засади туристичного краєзнавства.												
Тема 1. Становлення та розвиток краєзнавства в Україні.	8	2	2			5						
Тема 2. Особливості розбудови краєзнавства на Західноукраїнських землях.	8	2	2			5						
Тема 3. Туристичне краєзнавство України: об'єкт, предмет, основні завдання та теоретико-методологічні засади.	6	2	2			5						
Тема 4. Туристична картографія як основний методологічний засіб туристичного краєзнавства.	8	2	2			5						
Тема 5. Туристична карта.	8	2	2			5						
Тема 6. Легенди туристичної карти.	6	2	2			10						
Тема 7. Знакування туристичних маршрутів на місцевості.	6	2	2			15						
Разом за змістовим модулем 1	50	14	14			45						
Модуль 2. Туристичні ресурси України.												
Тема 1. Загальна характеристика	6	2	2			5						

туристичних ресурсів України.												
Тема 2. Природні краєзнавчо-туристичні ресурси України.	6	2	2			5						
Тема 3. Фортеці, замки і монастирі як краєзнавчо-туристичні об'єкти.	8	2	2			5						
Тема 4. Курортні ресурси України.	6	2	2			5						
Тема 5. Організація використання печер для цілей туризму.	8	2	2			5						
Тема 6. Музеї як об'єкти краєзнавчо-туристичної діяльності.	8	2	2			5						
Тема 7. Найвідоміші історичні села України та їхні пам'ятки.	10	2	2			5						
Тема 8. Національні історико-культурні заповідники Києва.	6	2	2			10						
Разом за змістовим модулем 2	58	16	16			45						
Усього годин	150	30	30			90						
Курсовий проект (робота) з _____ _____ (якщо є в робочому навчальному плані)		-	-	-		-		-	-	-		-
Усього годин												

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Становлення та розвиток туристичного краєзнавства в Україні	2
2	Туристичні ресурси історичної Київщини	2
3	Туристичні ресурси історичної Волині	2
4	Туристичні ресурси історичного Поділля	2
5	Туристичні ресурси Лівобережної України	2
6	Туристичні ресурси Слобожанщини	2
7	Історичні села України	2
8	Туристичні ресурси історичної Галичини	2
9	Туристичні ресурси Буковини	2
10	Туристичні ресурси Закарпаття	2
11	Туристичні ресурси Одеської та Миколаївської областей	2

12	Туристичні ресурси Херсонської Запорізької областей	2
13	Туристичні ресурси Донецької та Луганської областей	2
14	Туристичні ресурси Дніпропетровської та Кіровоградської областей	2
15	Туристичні ресурси Криму	2

5.Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами.

Контрольні питання

1. Витоки краєзнавство в Україні: описовий етап.
2. Зародження наукового краєзнавства в Україні.
3. Становлення українського краєзнавства.
4. Організація краєзнавства в Україні у 20-30-ті рр. XX століття.
5. Витоки галицького краєзнавства.
6. Розвиток народознавчого краєзнавства.
7. Становлення галицького краєзнавства у другій половині XIX- на початку XX століття.
8. Розвиток галицького краєзнавства у міжвоєнний період.
9. Краєзнавство Галичини у роки Другої світової війни.
10. Туристичне краєзнавство України: сутність, об'єкт, предмет, теоретико-методологічні засади.
11. Зародження і розвиток спеціальної туристичної картографії
12. Сучасний стан туристичної картографії в Україні.
13. Туристична карта: мета, вимоги до туристичної карти.
14. Класифікація туристичних карт.
15. Знакування туристичних маршрутів на місцевості.
16. Загальна характеристика туристичних ресурсів України.
17. Природні туристично-краєзнавчі маршрути.
18. Фортеці, замки, монастирі як краєзнавчо-туристичні маршрути.
19. Курортні ресурси України.
20. Організація використання печер для цілей туризму.
21. Музеї як об'єкти краєзнавчо-туристичної діяльності.

Тестові завдання

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ			
ОС «Бакалавр» Спеціальність «Туризм»	Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук 20__–20__ н.р.	ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1 з дисципліни туристичне краєзнавство	Затверджую Зав. кафедри _____ Стрілець В.В. «__» _____ 20__ р.
Екзаменаційні запитання <i>(максимальна оцінка 10 балів за відповідь на кожне з двох питань)</i>			
1. Витоки краєзнавства в Україні: описовий етап			
2. Опис туристичного об'єкта з використанням літературного, описового, статистичного, картографічного методів дослідження (за вибором студента).			
Тестові завдання різних типів <i>(максимальна оцінка 10 балів за відповіді на тестові завдання)</i>			

Завдання 1. Стихійно-описовий етап розвитку краєзнавства охоплює період:	
1	Від початку XVIII століття до середини XIX ст.
2	Остання третина XIX – початок XX століття
3	Від 20-30 рр. XX століття – до сьогодні
4	140 тис. років тому- до XVIII століття

Завдання 2. Мандрівництво -це наш народний спорт- так охарактеризував розвиток туристики:	
1	Іван Франко
2	Едвард Жарський
3	Петро Тронько
4	Микола Пістун

Завдання 3. Музей - це	
1	порожина у верхніх шарах земної кори
2	наука про Землю
3	рекреаційно-туристичний комплекс
4	культурно-освітній та науково-дослідний заклад

Завдання 4. Жупанський Я.І. та Круль В.П. розглядають національне краєзнавство як тримірну модель:	
1	простір
2	космос
3	час
4	соціум

Завдання 5. Найбільші печери України Тернопільщини:	
1	Оптимістична
2	Попелюшка
3	Озерна
4	Буковинка
5	Кришталева

Завдання 6. Визначте функції фортець і замків	
1	Лікувально-профілактична
2	Охорона незалежності держави чи певної території
3	Композиційні центри міст
4	Транспортні торговельні центри

Завдання 7. Встановіть відповідність:	
а) система спеціальних умовних позначень для розмітки туристичних маршрутів	1) спелеологія
б) подорож підземними лабіринтами	2) спелеотерапія
в) використання мікроклімату печер, шахт для лікування ряду захворювань	3) спелеотуризм
г) вивчає походження, розвиток, геологічні, гідрогеологічні та мікрокліматичні особливості печер	4) туристичне маркування

Завдання 8. Встановіть відповідність:	
а) курорт	1) побудоване в картографічній проекції зменшене зображення земної поверхні
б) карта	2) освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення
в) масштаб	3) картографічне узагальнення
г) генералізація	4) ступінь зменшення об'єктів при зображенні їх на площині
д) туристичне знакування	5) система спеціальних умовних позначень на місцевості

Завдання 9. Визначте послідовність розвитку краєзнавства на Західноукраїнських землях:	
1	Краєзнавство Галичини у роки Другої світової війни
2	просвітництво
3	Галицьке краєзнавство у міжвоєнний період
4	діяльність «Руської Трійці»
5	діяльність Товариства «Просвіта»

Завдання 10. Визначте послідовність періодів розвитку краєзнавства в Україні:	
1	Експедиційний
2	Статистичний
3	Античний
4	Середньовічний
5	Анкетно-описовий

_____ (Кравченко Н.Б.)

6. Методи навчання

У навчальному процесі використовувалися різноманітні форми та методи роботи: читання лекцій, проведення семінарських занять, передіспитових консультацій та іспитів, письмовий контроль у формі тестування, організація самостійної роботи студентів, керівництво та контроль за виконанням індивідуальних творчих завдань, рецензування написаних студентами рефератів, заохочення студентів до дискусій з проблемних питань, що виносяться на розгляд в плані практичних занять, відвідування музеїв м. Києва тощо.

7. Форми контролю

Контрольні заходи, які проводяться в університеті визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти і забезпечують своєчасне коригування навчального процесу.

При вивченні навчальної дисципліни використовуються такі види контролю: вхідний, поточний, рубіжний, підсумковий та відстрочений.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням предмету з метою визначення рівня підготовки студентів з відповідних дисциплін, які формують базу для його опанування. Вхідний контроль проводиться на першому занятті по питаннях, які відповідають програмі попередньої дисципліни. Результати вхідного контролю враховують при коригуванні завдань для самостійної роботи студентів.

Поточний контроль проводиться викладачами у ході аудиторних занять. Основне завдання поточного контролю – перевірка рівня підготовки студентів за визначеною темою. Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між викладачами та студентами, управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як викладачем – для коригування методів і засобів навчання, - так і студентами – для планування самостійної роботи. Особливим видом поточного контролю є підсумковий контроль за змістовими модулями.

Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування, письмового експрес-контролю, виступів студентів при обговоренні теоретичних питань, а також у формі комп'ютерного тестування.

Результати поточного контролю (поточна успішність) є основною інформацією для визначення підсумкової оцінки з дисципліни при рубіжному модульному контролі.

Рубіжний модульний контроль – це контроль знань студентів після вивчення логічно завершеної частини навчальної програми дисципліни змістового модуля. Рубіжний модульний контроль є необхідним елементом модульно-рейтингової технології навчального процесу. Частота проведення цього виду контролю визначається кількістю змістових модулів протягом навчального семестру.

Семестровий контроль з дисципліни проводиться відповідно до навчального плану у вигляді заліку в терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеного робочою програмою дисципліни згідно з "**Положенням про екзамен та заліки в Національному університеті біоресурсів і природокористування України**".

У НУБіП України використовується рейтингова форма контролю після закінчення логічно завершеної частини лекційних та практичних занять (модуля) з певної дисципліни. Її результати враховуються під час виставлення підсумкової оцінки.

Рейтингове оцінювання знань студентів не скасовує традиційну систему оцінювання, а існує поряд із нею. Воно робить систему оцінювання більш гнучкою, об'єктивною і сприяє систематичній та активній самостійній роботі студентів протягом усього періоду навчання, забезпечує здорову конкуренцію між студентами у навчанні, сприяє виявленню і розвитку творчих здібностей студентів.

Форма проведення семестрового контролю є комбінованою (частково усна - при проведенні співбесіди, частково письмова - при відповідях на теоретичні питання та тестуванні тощо), зміст і структура екзаменаційних білетів (контрольних завдань), критерії оцінювання визначаються рішенням кафедри та зазначаються у робочій програмі навчальної й доводяться до відома студентів на першому занятті.

Залік – це вид підсумкового контролю, при якому засвоєння студентом навчального матеріалу з дисципліни оцінюється на підставі результатів поточного та рубіжного модульного контролю.

Іспит – це вид підсумкового контролю, при якому засвоєння студентом навчального матеріалу з дисципліни оцінюється на підставі результатів поточного модульного контролю та підсумкової атестації)

За рівнем виділяють такі види контролю: самоконтроль, кафедральний, факультетський, ректорський та міністерський.

Самоконтроль при вивченні дисципліни призначений для самооцінки студентами якості засвоєння навчального матеріалу. З цією метою у робочій програмі навчальної дисципліни передбачаються питання для самоконтролю.

8. Розподіл балів, які отримують студенти

Рейтинг здобувача із засвоєння дисципліни у балах переводиться у національні оцінки згідно з таблиці «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України»:

Оцінка національна	Рейтинг здобувача вищої освіти, бали
Відмінно	90-100
Добре	74-89
Задовільно	60-73
Незадовільно	0-59

Для визначення рейтингу здобувача із засвоєння дисципліни **R_{дис} (до 100 балів)** одержаний рейтинг з атестації **R_{АТ} (до 30 балів)** додається до рейтингу з навчальної роботи **R_{НР} (до 70 балів)**:

$$R_{\text{дис}} = R_{\text{НР}} + R_{\text{АТ}}.$$

9. Методичне забезпечення

З урахуванням новітніх наукових здобутків, а також вимог модульно-рейтингової системи у 2021 р. підготовлено Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Туристичне краєзнавство»

10. Рекомендована література

Основна

1. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2003. - 352 с.
2. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. За редакцією проф. Заставного Ф.Д. - К.: Знання, 2006. - 575 с.
3. Роглев Х.Й., Бошицький Ю.Л., Голубаха І.А., Мунін Г.Б. Легендарні села України. -К.: Книга, 2009. - 256 с.

Допоміжна

1. Абетка української політики: Довідник /Авт.- упоряд. М. Томенко. - К.: Смолоскип, 2000.
2. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. - Харків, 1990.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. - К., 2001.
4. Бурдейний П.А. Вінницька область: Географічний нарис. - К., 1967.
5. Виборний П.М. Миколаївщина: Путівник по пам'ятних місцях. - Одеса, 1970.
6. Вихрущ В. Тернопільщина. - К., 1983.
Віроцький ВД. Храми Чернігова. - К.: Техніка, 1998.
7. Воронцова О. Лаврські печери. - К., 2000.
8. Все про Україну: 2-х т. - К., 1998.
9. Географічна енциклопедія України: у 3-х т. - К., 1989-1993.
10. Геренчук К.І. Природа Закарпатської області. - Львів, 1981.
11. Гладиш К.В., Цирульник Ю.З. Полтава. Пам'ятники єврейської культури. - Полтава, 1995.
12. Гришук Б.А. Хмельницький: Путівник. - Львів, 1989.
13. Гуменюк С.К. Туристські маршрути Хмельниччини: Путівник. - Львів, 1983.

14. Давиденко Я.І. Мальовнича Полтавщина: Путівник по заповідниках і пам'ятках природи. -Харків, 1982.
15. Заповідна краса Полтавщини. - Полтава, 1996.
16. Заповідники і національні природні парки України. -К, 1999.
17. Нальчицький М. Київ. Верхнє місто: Путівник - К.,1998.
18. Класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України: У 3-х т. - К: Держстандарт України, 1997.
19. Коротун ІМ. Природні ресурси України: Навч. пос. -Рівне, 2000.
Курорти Закарпаття. - К., 1985.
20. Лавренюк В.А. Тернопільщина туристська: Путівник, -Львів, 1983.
21. Лапко М.В. Дніпропетровська область: Географічний нарис. - К, 1967.
22. Левицький В.І. Заповідні місця Кіровоградщини: Путівник. - Дніпропетровськ, 1984.
23. Матівос Ю.М. Туристські маршрути Кіровоградщини: Путівник. - Дніпропетровськ, 1978.
24. Муранов О.П. У світі водоспадів. (Легенди і правда про водоспади світу). - К, 1979.
25. Пам'ятки природи Тернопільщини: Ілюстрований нарис. - Львів, 1977.
26. Полтавщина: Енциклопедичний довідник / За ред. А.В.Кудрицького. - К: УЕ, 1992.
27. Полтавщина туристська: Путівник. - Харків, 1982.
28. Полтавська область: природа, населення, господарство: Географічний та історико-економічний нарис. - Полтава, 1998.
29. Природа Тернопільської області. - Львів, 1979.
30. Природа Івано-Франківської області. - Львів, 1973.
31. Природа Львівської області. - Львів, 1972.
32. Природні багатства Закарпаття. - Ужгород, 1985.
33. Природно-заповідний фонд української РСР: Реєстр-довідник заповідних об'єктів. - К., 1986.
34. Пушик С.Г. Івано-Франківщина. - К. -1984.
35. Репресоване красзнавство (20-30-і рр.). - К., 19
36. Рибаків М. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. - К, 1997.
37. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. - Львів, 1998.
38. Слюсарський АТ Слобідська Україна: Історичний нарис XVII-XVIII ст. - Харків, 1954.
39. Степаненко А.Г. Вінниччина. - К., 1985.
40. Топонімічний словник Харківщини. - Харків, 1991.
41. Тронько П.Т. Красзнавство у відродженні духовності і культури. Досвід. Проблеми. Перспективи. - К, 1994.
42. Українська РСР. Адміністративно-територіальний устрій. - К, 1987.
43. Школьнік В. Чернігів. - К.: Мистецтво, 1990.
44. Чернігівщина: Енциклопедичний довідник / За ред. А.В.Кудрицького. - К.: Українська Радянська Енциклопедія, 1990.
45. Юрківський В.М. Країни світу: Довідник. - К.,1999.
46. Янко М.Т. Топонімічний словник України: Словник -довідник. - К: Знання, 1998.

11. Інформаційні ресурси

1. http://tourlib.net/books_ukr/pankova.htm.
2. http://tourlib.net/books_ukr/petranivsky.htm.
3. http://tourlib.net/books_ukr/sela.htm.
4. www.castles.com.ua.
5. <http://tourlib.net/zamki.htm>.